

hłowni rozdźelerjo bohatstwow
a šerjerjo derjeměća
wuchodnjeje Europy.
baga, bog, bohojo –
Svarog – Perun – Veles.

svar – so počíc
w horcoće wohenja
wohenja njebjeskeho
njebjesow boha
stworicela všeho – Svarog.

štwórtk so započina
wójnska wuprawa
wo žně a dešč
ze sekeru plódnosće.
dobyćer – bóh wichora,
hrimanja a błyska – Perun.

bjez skotu njej wobsydstwa,
bjez wobsydstwa njej derjeměća.
ludowa móc plódnosće.
basnika, spěwarja – Veles.

hlavní rozdělovatelé bohatství
a šířitelé blahobytu
východní Evropy.
baga, bog, bohojo –
Svarog – Perun – Veles.

svar – potit se
v žáru ohně
ohně nebeského
nebes boha
stvořitele všeho – Svarog.

ve čtvrtek začíná
vojenská výprava
o žně a déšť
se sekerou plodnosti.
vítěz – bůh bouře,
hromu a blesku – Perun.

bez dobytka není majetku,
bez majetku není blahobytu.
národní síla plodnosti.
básníka, pěvce – Veles.

SU HIŠĆE STAROSŁOWJANSKE (POHANSKE) NAŁOŽKI W SERBACH ŽIWE?

Joanna Krajewska

Haj abo ně, to chcu wam na zakładze džzensnišich nabožnych nahladow, kotrež su za nas najbóle zajimawe, předstajić.

Žijí ještě v Lužici (pohanské) zvyky starých Slovanů? Ano či ne, to vám chci ukázat na základě dnešních náboženských pohledů, které jsou pro nás nejzajímavější.

Předkové Lužických Srbů vyznávali určitou podobu jednobožství, podobně jako kdysi Židé uctívali „hlavního“ Boha a řadu bůžků. Podkladem srovnávací analýza tvořená z výsledků výzkumů na celém slovanském území.

Hodži so prajić, zo tajke jenož eksistowachu, dokelž bě žiwjenje ludźi jara sylnje z bohami a z přirodu zwjazane. Džensa počahuja so tute nahlady zwjetša na towaršnostne wašnje, ale husto zabywamy, zo pochadžeja wšitke, mjenje abo bóle, z nabožiny.

Naši prjedownicy wěrjachu do Boha Wjeršneho, kotryž w njebjesach bydli. Nimo tutoho wutworichu sej hišće wšelakich „přibohow“ a duchow, kiž na zemi skutkowachu. To rěka, zo su sej zahe dosć wumyslili někajku formu monoteizma. Powšitkownje so praji, zo běše judaizm ta přenja monoteistiska nabožina: *Dawa jedyn bóh. A nimo mnje njesměš žanych druhich bohow měć.* To hodži so na slědowace wašnje interpretować: Židža mějachu wjele bohow, ale jenož jednoho hłowneho. To samsne płaći za Serbow.

Hory, skały, lěsy, žórła a hórki služachu Słowjanam jako městna modlitwow, woprowanjow a wšelakich wobradow. Tohodla čescowachu woni boham poswjećene haje a njedowolichu nikomu, je zničić. Na boham poswjećenych městnach natwarichu wulke kamjentne wohtarje. [Dalše kamjenje wobdawachu we wěstej zdalenosći swjate město]. Tak nastachu swjatnicy.

Wopisy Ibrahima Ibn Jakuba, kotrež zaběraja so ze Zapadnymi Słowjanami, su za nas wažne historiske žórła. Ale faluja tajke, kotrež wopisuja hrodowe sydlišća we Łužicy. Na tutym polu su archeologiske slědženja najwužitniše, ale jich wudobyća njedosahaja, njejsu dospołne. Našu bazu twori přirunowaca analýza, kotraž nastawa na zakładze komparatistikich wuslědkow z přepytowanjow na cyłym słowjanskim teritoriumje. Při tym dyrbymy přiznać, zo běchu tam wšudze podobne abo samo identiske wotwisnosće a procesy. Z tajkim myslenjom

ma so kritisce wobchadžeć, wosebje hdyž zhladuje so na to, zo je kóždy z kmjenow swoje hrody twarił a tam swój towaršnostny porjadk zawjedł we wšelakich geopolitiskich wobmjzowanjach.

Thietmar (Dětmar, meziborský biskup): V zemi (lutických) Ratarů je hrad o půdorysu trojúhelníku a třech branách do něj vedoucích zvaný Radhošť (neboli Retra) dokola obepínaný pralesem lidskou rukou nedotčeným a jako svátost uctívaným. Dvě brány jsou otevřeny všem, třetí nejmenší na východní straně vede k stezce k blízkému (Dolenskému) jezeru strašně vypadajícímu. Na hradě je pouze jedna svatyně mistrně vystavěná ze dřeva na rozích divoké zvěře. Její vnější stěny zdobí podivuhodné dřevoryty bohů a bohůň. Uvnitř stojí sochy bohů lidskou rukou vytvořené v hrozivých přílbách a pancířích, každý se jménem vespod vyrytým. Prvním z nich je Swarožic požívající u všech pohanů velké úcty. Nacházejí se tam rovněž zástavy, které odtud odnášejí na vojenské výpravy, kdy jsou nesené pěšáky. Pro ochranu toho všeho ustanovili zdejší zvláštních kněží. (svatyně zničena v roce 1068)

[Zajimawy wopis namakamy pola Thietmara wo swjatnicy (swjatnišću) w Radogosću]

[W kraju Rederow je hród w třirózkatej formje a ma troje wrota, kiž do njeho wjedu, rěka wón Radogosć (Rethra). Dokotawokoło je wobdaty wot pralěsa, wot čłowjeskeje ruki njedótknjeneho a jako swjaty wobhladowaneho. Dwoje wrota hrodu su za wšěch wotewrjene, třeće, z wuchodneje strony, su najmjeńše a wjedu na šćežku k bliskemu jězorej, kotrež hroznje wupada. W hrodze je jenož jedna swjatnica, z drjewa natwarjena a na fundamenće z rohów dźiwich zwěrjatow wotpočowaca. Jeje wonkowne scěny debja wobrazy bohów a bohówkow, na wulkotne wašnje zrězbarjene. Nutřka steja bohójo, wutworjeni z ruki čłowjeka, w hroznych nahłownikach a brónjencach, kóždy ma deleka mjeno wuškrabane. Prěni z nich je Swarožič a wón dóstawa pola wšěch pohanów wulke počesćowanje. Tam su tež chorhoje, kotrež nidže njeberu, drje zo su wone trěbne za wójnsku wuprawu a tehdy buchu přez pěšich wojownikow njesene. Za škitanje toho wšeho su domoródnicy wosobinskich měšnikow zasadzeli.¹]

[Wosebitu wójnsku wuprawu přeciwo pohanskej swjatnicy nawjedowaše němski biskop Burchard z Halberstadta w léče 1068 (abo hakle 1069)². Swjatnica bu zdobuta, postawa Swarožiča zničena.]

Stopy oltářů a obětíšť na Prašici a Čornobohu. Slované vykládali různé nahodilosti jako působení duchů. Zemřelí byl jen ztraceni pro živé. Pálení byli, aby přišli rychleji na věčnost, kde je jen dobro. Často s mrtvým spálili koně nebo manželku, aby měl společnost podobně jako u Indiů. Smrt hospodáře oznámena sídlíšti a zvířatům (až do 20. století). Motlitby za zemřelé, hostina.

Na Prašicy a Čornobohu we Łužicy wostachu slědy wołtarjow, a powyšene městna na skale dopominaja na to, zo so tam něhdy Słowjenjo wopory bohám woprowali, so modlili, na rozwučenja swojich měšnikow posłuchali. Woni běchu spokojni z wusudami bohów, kiž su so jim přez měšnikow zjewili. Słowjanska natura běše stajnje nakłonjena, to rěka, zo su sej wšelake připadnoće žiwjenja ze skutkowanjom duchow wujasnili a zjewjenja w přirodže jako připowědženja zboža abo njezboža wukładowali.³ Tež pola Serbow je tohodla wjele powěšćow wo duchach, djabołach, božej wlosći, připódnicy, kuzłarjach, chodojtach atd. nastalo.

Serbja mějachu jara dobre předstawy wo njesmjertnosći duše. Zemřety bě jenož zhubjeny za žiwych, ale měješe lěpše žiwjenje tam, hdžež bě wšitko jenož dobre a ničo zle. Tak palachu čěta wotemřetych hłowne wołóženja dla, zo by mortwy z tym dymom spěšnišo do wěčnosće přešo. Zwučeny na towaršnosć njemóžeše Słowjan sam jenički do njebjes přińć, a tohodla palachu z jeho čětom přidatnje konja, sokoła abo druhu jemu słušacu wěc. Jara husto bu tež mandželska ze zemřetym spalena, abo kaž je Thietmar pisał: *Po pohrjebje kóždeho muža, kotryž bu na šćěpowcu paleny, bu hłowa jeho mandželskeje wotrězana. Na te wašnje je wona dónt swojeho muža dźělila.⁴*

A hinaši chronikar Abdul – Hasan al – Masudi napisa: *Jich nałožki su podobne nałožkam Indičanow.⁵* Tutón nałožk so wězo wjac njepraktikuje, nic jenož pola Serbow, ale w cyłym křesćanskim swěće. Křesćanska nabožina běše na tutym polu za žony wumóženje. Zemřety bě swjatočnje zdrasćeny.

Smjerc hospodarja wozjewi so cyłemu sydlišću. Tež džensa hišće dawa so powěšć wo smjerći dale pak ertnje, najhusćišo pak přez smjertny nawěšk. Ale nic jenož čłowjekam. Wo smjerći powědaše so tež skotej, konjam a pčotkam. Zhonich wot starych Serbow, zo je so tute wašnje hišće w 20. lětstotku praktikowało. Běchu přeswědčeni, njeby-li to ničo činił, móhł skót slaknyc, dokelž by za swojim hospodarjom šoł. Tak je jedyn ze

¹Kronika Thietmara, tl. (z tekstu Łacińskigo), wstěp i przypisy M. Z. Jedlicki, Kraków 2002, s. 130-131.

²J. Knebel, Na slědach swjatnicow Swarožiča a Swjatowita, w: Protyka 1969, s.87.

³ Na přikład, hdyž mjaješe mjenujcy zbožowny měř mjz wobydlerjemi nastać abo zemja płódne lěto lubić, napjelnjowaše bahno, jako by z pšěncu, wowsom a žołdžemi pokryte było, syły k brjoham přichwatace z wjeselom. Nawopak, hdyž surowy wójnski njeměr hrožeše, wodžěwaše so bahno, kaž prajachu, z počehnjenjom kreje a popjeła.

⁴ Thietmar z Merseburga, ks. VIII, w: G. Labuda, Słowiańszczyzna pierwotna, Warszawa 1954, s. 274.

⁵ Labuda G., Słowiańszczyzna, s. 64.

swójby abo z čeledže do hródže a konjenca šoľ, na wrota klepaľ a prajiľ, zo je hospodar wumrěť. Potom bu jim nowy mějicel předstajeny. Kłapaše so tež do kotćow woľajo: „*Pćotki stawajće, waš hospodar je wumrěť*”. Pohrjeb wotměwaše so w zrudobje, tola dla počescenja wopomnjeća zemrětego přiřotowachu hosćinu a yradowachu so na jedži (strawa mjenowanu). Připódlu palachu so wulke wohenje z wučwa a słomy. Popjel spalenyh ćětow zakopachu w hlinjanych abo kamjentnych sudobjach a popjelnicach⁶ a přistajichu k nim mjeńše karančki. Na rowy položichu husto tež kamjenje abo wobdawachu je z wobhrodženjom. Počescowanje zemrětych je Słowjanow w kóždym času wuznamjenilo. Na wěstych dnjach běchu kóždolětnje modlitwy za zemrětych, kotrež w pohanskim času *Radonicy* rěkach. Lud modleše so na rowach přiřuznych a přećelow, potom jědže a piješe. [W Łužicy, w Čěskej a Šleskej běchu *Radonicy* na 1. dnju měrcu.]

Rok se začínal jarní rovnodenností. Velikonoce jako svátky jara, jarní zpívání, rituální koupání. Vynášení smrti. Vejce jako symbol plodnosti a jejich koulení po hřbetech zvířat. Obětování darů Zemi matce.

Prěni dzeń, kiž bě dlěši hač nóc, bu jako spočatk noweho lěta wobhladowany; tuž počinaše so lěto pola našich prjedownikow w měrcu, a tak běše hač do 13. lětstotka.

Spočatk noweho lěta mjenowaše so nalěco, a pola wšitkich Słowjanow swjećeše so tutón dzeń swjatočnje 21. (po starej protyce 9.) nalětnika jako swjedžen JUTRY (Wulkeho Dnja a Wulkeje Nocy), što scěhowaše njeźelu po přenim nalětnim połnym měsačku (zrównanju dnja z nocu.). Hólcy wobstarachu sebi šmrěkowe haľužki, běhachu wot chěže do chěže woľajo: „*Lěto, nowe lěto.*” a wuspěwachu wjesole pěsnje ze zbožopřecom. Nětko hišće w někotrych wsach tež hólcy abo mužojo po jutrownym spěwanju chodža.⁷ Něhdže wot přewrota jutrowne spěwanje hižo słyšeć njeje. Tón samy dzeń nadžěľachu sebi znamjo ze słomy, kotrež bohowku smjerće Moranu abo Smjertnicu předstaješe, a njesechu ju ze wsy k spalenju abo k podnurjenju do wody spěwajo: „*Leć horje, leć horje, jerabate woko, padni dele, jerabate woko!*” Při tym mějachu wšitcy kamjenje abo kije; přetož měnjachu, zo tón, kiž smjerć zabije, w tutym lěće njewumrěje. Smjerć zatepiwši a domoj so wróćejo, spěwachu: „*Smjerć smy wuhnali, lěco znowa přiřjedžemy.*” Tutón wobrad njemóžeše ani duchownstwo po zawjedženju křescanstwa wotstronić. Synoda w Póznanju w lěće 1420 kazaše duchownym: „*Njedowólće, zo bychu ludžo swjećili njeźelu tutón pohanski natožk*”.⁸ Hišće w 18. lětstotku pisa Karl Gottlob Anton: *Słowjenjo mějachu wosebje dwaj wurjadnej swjedženjej, jedyn na spočatku lěta a jedyn po žnjach. Prěni wulki swjedžen – potajkim na spočatku lěta – bě swjedžen mortwych, tak mjenowana smjertnica. Na nim spominaše so na zemrětych.*⁹

Chodženje po jutrownu wodu zwisuje tež z pohanskim naľožkom, kotryž bu před schadženjom slónca 20. nalětnika (w jutrownej nocy) woswječeny. Ludžo su so w rěkach kupali, abo su so symbolisce z wodu poleli, štož měješe móc a strowotu přinjesć.

Z nalěcom zjednoćeše so zapřijeć předstawy wo wotućacym žiwjenju, štož woznamjenješe so z hosćinu, na kotrež dyrbjachu so barbjeje jeja, swinjace mjaso a pječwa zjěsć. Jeja woznamjenjachu symbol žiwjenja, plódnosće a witalnu móc, tohodla su je ludži po zwěrjacych chribjetach kuleli. Swinjace mjaso a pječwa woprowachu so zemi jako Maćerce wšitkich, kotruž Słowjenjo tež Babu mjenowachu. Po zawjedženju křescanstwa zjednoći so starodawna pohanska hosćina w času zbudženja přirody ze swjedženjom horjestaća Chrystusa. Wosebje so nětko hišće jutry pola Polakow z wobchowanjom starych wobradow woswjeća. Přinjesu wšelake jědže na jutrowne blido, mjez kotrymiž dyrbja so přeco čerwjenobarbne jeja, swinjace mjaso a pječwa z mjenom baby jewić. Nimamy drje dopokaz za to, zo je so pola Serbow jutrowny swjedžen z runje tajkej hosćinu swjećil kaž pola Polakow. Džensa je swjedžen Wulkeje Nocy, Jutry připóznaty jako typiski křescanski. Při tym je tute měnjenje wopačne.

Letní slunovrat, svatojánská noc. Svátek vítězství slunce a země. Pouštění a lovení dívčích věnečků z bylin se svíčkou, erotické kontakty, skákání přes oheň. Dožínky.

Tři měsacy po nowym lěće, hdyž je dzeń najdlěši a nóc najkrótša, přindže 21. smažnika k najwažnišej swjatočnosći, kiž ma wšelake mjena: Lěco, Nóc Kupaty, Sobotka abo Bylica. Běše to swjedžen dobyća slónca a zemje, z wobkedžbowanjom mnohich wobradow woswječeny, zwjazanych z wohenjom a z wodu; přetož po zapřijeću Słowjanow běše wohen element slónca a woda element zemje. Hdyž so potajkim slónco a zemja čescowaštej, dyrbješe so na wohen a wodu džiwać.

Po zawjedženju křescanstwa přenese so swjedžen na 23. smažnika t. r. na předwječor swj. Jana křćenika. Tuž na tutym dnju młodžency a holcy, před schadženjom slónca so wukupawši, k rěkam abo běžacym wodam chwatachu. Sobotkowa nóc bě ta nóc za lubosćinske wjazanja. Za holcy, kotrež njeběchu do toho žanemu hólcej

⁶ pochówek popielnicowy i w grobach jamowych. Po czasie powstawały kurhany.

⁷ M. Waľda., Waľpora a meja. Naľožki nalěca, Budyšin 1996, s. 14.

⁸ slowianie.republika.pl, z dnia 29.06.2004.

⁹ M. Waľda., Waľpora..., s. 11.

slubjene, bě to dobra příležitost sej lubeho namakač. Holcy puščachu wěňčki na wodu, kiž běchu ze sróčeje nůžki, džiwižny¹⁰ a demjančika nawite, a k tomu su hišće palacu so swěcu přidali. Młodžency lójachu je na čołmach, wosebje te wěňčki, na kotrychž so swěca hišće paleše. Štůž wěňčk z palacej swěcu dosahny, toho wobhladowachu jako nawoženju za mějicelku wěňčka. Kóždy raz bě to dobre znamjo. Při switanju nawróčichu so młode lubosće wróco k wohenjam, wopasawši so z bylicu, a skakachu přez woheń. Po wšem zdaću běše na tutym dnju tajki ritual k wutworženju mandželstwa. Bohužel zakazaše cyrkej tajke pohanske praktiki, tohodla je naša wěda wo tutym rjanym a wjesołym swjedženju njedospoľna.

Hdyž pak so posledni snop žita z pola wza, nasta wšudze znaty žnjowy swjedžen (domchowanka) z prastarymi wobradami. Holčki mějachu wěňčki, kiž běchu ze žitnymi kłosami wudebjene. Wone džěchu wot druhich žnjearjow wobdate z pola do wsy, zhromadnje pěsnje spěwajo. Před swjatnicu čakaše měšnik na lud, tam požohnowa přinjeseny žitny snop, napominaše k džaknej modlitwje zo maja džěl boham woprować a přeješe wuspěšne dočakanje noweho lěta. Je to džensa hišće žiwy naložk. Potom započinaše so hosćina. Najstarše žórlo wo tutym swjedženju pochadža z lěta 1168 a wopisowaše starosłowjansku domchowanku w Arkonje. (w bliskosći wjeski Puttgarten). [*Hród Arkon bu wot danskeho krala Waldemara I. zdobyty a bohužel w lěće 1169 zničeny.*¹¹]

Vánoce jako slavnost zimního slunovratu. Obilný snop ve světnici. Očekávání „znovuzrození slunce“ v rodinném kruhu. Na štědrý večer hospodář obdaroval svoji čeledí.

Z přichadom pózdnjeje nazymy, hdyž wobčežowachu dešće a mrózy zemju, miny so čas za swjatočnosće pod hoľym njebjom. Hdyž skónčnje wočakowany džěń (21. hodownika) přindže, nasta z nim wulki swjedžen žymskeho wobrota slónca. Na tutym dnju stajachu žitny snop na blido a kładžechu scelachu syno pod rub, zo by přichodne lěto bohate bylo. Wšitcy „so schadžowachu“, t. r. wujednachu so, zo bychu w měrje wočaknyli na noworodjenje slónca, a tohodla mjenowachu wječorny wobrad *HODY*. Hospodar při tutej hosćinje z ničim njelutowaše a wobdarješe swoju čeledž; přetož bě to *ŠĆEDRIWY WJEČOR*.

W nimale kóždej słowjanskej řeči woznamjenja slowo *hody* hosćina abo prawy čas.¹² Zwisk džensnišich hód z hodownym swjedženjom tehdy je wjac hač jenož žitny snop we stwě. Narodniny Jězusa swjećimy 25. hodownika, a k tomu žadyn bibliški dokład njeeksistuje. Lukaš pisa: *W tej samej krajinje hladachu pastyrjo přez nóc swoje stadto.*¹³ To rěka, zo njeje móžne termin narodninow Christusa mjez nowembrom a februarom namakač, dokelž su wowčerjo w tutym času swoje stadta pod třěchu džerželi. Bě to doba deščow a zymneho počasa. Hody buchu hišće w 3. lětstotku 6. wulkeho rózka swjećene, hakle w lěće 336 jewi so přěni króc datum 25. hodownika. Na tutym dnju bu w pohanskim Romje swjedžen Sol Invictus woswjećeny (swjedžen žymskeho wobrota slónca). Kežor Konstantin swjećeše pohanske naložki, a po zapřiznaću křesćanstwa přemjenowaše pohanski swjedžen na křesćanski swjedžen.

Málo dochovaných popisů předkřesťanských zvyků u Abrahama Frencla nebo Adolfa Černého. Pramenem několik níže uvedených kronikářů. Staré zvyky se měnily pouze postupně.

Wjele pohanskim naložkam napoľoži so w běhu lětstotkow nowy křesćanski zmysl. Bohužel njejsu tute pohanske naložki nihdže wopisane. Wšitko, štož namakamy we knihach, je zwjetša sada: *Bě to stary słowjanski natožk*. Dypk. Ewentualnje namakamy wopisy pola Abrahama Frencla abo Adolfa Černeho, to rěka w džělach, kotrež buchu na kónc17. lětstotka a w 19. lětstotku napisane. Tute džěľa pak njewopisachu naložki tehdyšeje zašłosće, ale jenož tehdyšeje přitomnosće.

Na zbožo eksistuja chroniki Thietmara, Saxa Grammaticusa, Ibrahima Ibn Jakuba a dalších (Widukind, Helmond). Woni wopisowachu słowjanske ludy. Kopja so tam politiske informacije – tajke něšto kaž čušlenske informacije. Ale buchu tež pohanske wašnja wopisane. Při wopisanju hrodžiščow njemóžemy so na

¹⁰ pře brjodam, a hemorrhoidam/ krawnicy.

¹¹ Saxo z přimjenom Grammatikus, [w:] J. Knebel, Na slědach swjatnicow Swarožiča a Swjatowita, w: Protyka 1969, s. 88.

¹² Čěsće a słowaksce – *hody* – blidowanje, hosćina; Boží hod – hłowny džěl wulkich cyrkwinskih swjedženjow; w morawskich narěčach – *hody* – kermuša; w słowakskich narěčach – *hody* – kaž w serbsćinje; rusce – *god* – lěto, starorusce – *godь* čas za spjelnjenje nadawkow; serbisce – *gôd*;

chorwatsce – *god* – róčnica, lětokruh;

słowjensce – *gód* – mjeniny, róčnica;

starosłowjansce – *godь* – prawy čas;

prasłowjansce – *godь* – prawy čas; tón čas, kiž so hodži; forma pluraletantum: swjeći so wjac hač jedyn džěń.

¹³ Łk 2:8. „byli w tej krajinie pasterze w polu czuwający i trzymający nocne straże nad stadem swoim”.

komparatistiku zložovač. Ale hdyž řečimy wo wašnjach a naložkach, potom haj. Změny na tutym polu so jara pomačku přewjedu. Wone so ewentalnje modifikuja, abo načasnym wobstejnosćam přiměrja. Zjenje pak njesu so pohanske naložki zhubili. Bjez žórłow, njehodži so prajić, zo maja lužiscy Serbja samsne předkřesćanske wašnja kaž Polacy a Češa, ale njehodži so tež rjec, zo su woni swojich bohow hinak česćili, abo zo mějachu w běhu lěta druhe naložki.

Jasne je tež, zo njebuchu pohanske swjedženje hnydom z křesćanstwom wotprawjene. Njewěmy, kak dołho buchu wone hišće swjećene; do 11. lětstotka, 12., a snano 15.? Jenička móžnosć, tutu temu lěpje zapřimnyć, je přeslědženje klósterskich chronikow, abo chronikow budyskeho biskopstwa. Zawěšće eksistuja dokumenty z biskopskich synodow, kotraž nastupaja ludowe swjedženy.

Kóždy narod, wosebje tajki mały kaž Serbja, kotryž chce swoje žiwjenje rozšěrić, ma winowatosć we swojich zabawach, bjesadach a spektaklach naložki ze swojeje zašłosće wospjetować (rekonstruować) a dale hajić.

ŽÓRŁA CHRONISĆA

1. Kronika Thietmara, tłumaczenie (z tekstu lacińskiego), wstęp i przypisy M. Z. Jedlicki, Kraków 2002.

BIBLIOGRAFIJA

1. Nowy Testament, Ewangelia wg św. Łukasza 2:8.
2. Bogusławski W., Hórnik M., Historija Serbskeho Naroda, Budyšin 1884
3. Brankač J., Mětšk F., K prašenju wo pohańskich kulturnych městnach Hornjeje Łužicy, w: ČMS 63 (1910), s. 48-68, 81-126; (1911), s.3-21.
4. Knebel J., Na slědach swjatnicow Swarožica a Swjatowida, w: Protyka 1069, s. 86-90.
5. Kossak Z., Szatkowski Z., Słowjanska abatisa składnostnje wulkeho zběžka Połobskich Słowjanow před tysac lětami, w: R 33 (1983) 6, s. 216-221.
6. Labuda G., Słowiańszczyzna Pierwotna, Warszawa 1954.
7. Wałda M., Wałpora a meja. Nałożki nalěca, Budyšin 1996.
8. Wićaz O., Podobizny serbskich přibohow, w: Łužica 41 (1926) 4, s. 31-32.
9. Wjerb M., Čornoboh – prastare mjeno – abo snadź wupłód romantiskeje doby?, w: Łužica 1926, s.3.
10. Wjerb M., Wo česćowanju zemřetych pola pohanskich Słowjanow, w: SN 95 (1936) 286.

Autorka studuje v Opolí a byla na roční stáži v Lipsku. Připravil Radek Čermák.

ČESKO-LUŽICKÝ SEMINÁŘ (2)

SKUPINOVÁ IDENTITA KAŠUBŮ NA POČÁTKU 21. STOL.

Pokus o vstup do problematiky

Richard Vacula

Úvod

Dámy a pánové,
vstoupíme-li na internetové stránky Złotô Norda, dozvíme se hned v úvodní prezentaci, že *Kaszubi są, obok nielicznych Mazurów i dwumilionowej społeczności Ślązaków, jedną z trzech żyjących obecnie w Polsce mniejszościowych grup etnicznych o statusie autochtonicznym*.¹⁴ Stručná a zdánlivě jasná definice. Co si však představit pod oním neutrálním a mnohoznačným pojmem *etnická skupina*? Kým jsou vlastně Kašubové? (*jednotné číslo Kašuba – pozn. red.*) Jaký je jejich vztah k polskému národu a státu? A jak sami vnímají své regionální společenství? Jakým způsobem pečují o své tradice a co pro ně tyto tradice – včetně jazyka – znamenají?

Na tyto otázky se pokusíme alespoň v hrubých rysech odpovědět v našem příspěvku. Tento referát si ovšem neklade za cíl hluboký vhled do dané problematiky; tomu brání omezené časové možnosti a jistě i neúplné znalosti autora. Půjde především o základní nástin otázky kašubského regionálního či etnického povědomí spojený s úvodní informací o kašubském společensko-kulturním hnutí.

Hned v úvodu je také třeba předeslat, že obsah tohoto příspěvku vznikl na základě autorových znalostí kašubské otázky, získaných během jeho studia oboru *polonistika* na FF UK či během stáží v Polské republice. Jde však výhradně o poznatky zprostředkované četbou odborné literatury a nepodložené empirií (přestože autor doufá, že mu v budoucnu bude umožněno věnovat se výzkumu *kaszëbizny* přímo v terénu). To, co zde uslyšíte,

¹⁴ „Kašubové jsou, vedle nečetných Mazurů a dvoumilionového společenství Slezanů, jednou ze tří menšinových etnických skupin s autochtonním statutem žijících v současnosti v Polsku“

je tedy do značné míry teoretický konstrukt, podložený nicméně studiem prací odborníků z oblasti výzkumu Kašubů a kašubštiny.

Je o to zajímavější moci přednést podobný příspěvek právě na této konferenci, kde jsou přítomni zástupci Kašubů, kteří se posléze budou moci doplnit a případně opravit teorii ne základě své praktické zkušenosti.

Náš příspěvek bude rozdělen do dvou základních částí. První část, nazvaná pracovně Kašubové a jejich hnutí, představuje pokus o nastínění vývoje kašubského kulturního hnutí v procesu utváření se novodobé identity kašubského etnika s důrazem na situaci posledních 15 let. V části druhé, nazvané Kašubové a jejich kolektivní identita, se zaměříme na některé důležité atributy kašubské identity a na otázku kašubské autoidentifikace, abychom se v závěrečném shrnutí pokusili o vymezení současné kolektivní identity Kašubů.

I. Kašubové a jejich hnutí

a) Kořeny kašubského kulturně-společenského hnutí

(19. stol. a jaro národů, období meziválečné, válečné a období Polské lidové republiky)

19. stol.

V souladu s úvodním citátem, můžeme konstatovat, že Kašubové jsou skutečně *autochtonní* menšinou. Jsou potomky západolechických kmenů, kteří podle některých badatelů zasedlovali území ležící u Baltského moře již od přelomu 4. a 5. století. V našem příspěvku se však nebudeme zabývat natolik vzdálenou historií.

Kořeny moderní kašubské identity a také kulturně-společenského hnutí je třeba hledat v 19. století. Období výstižně nazývané *jarem národů* představuje vznik evropských národů a národností v moderním slova smyslu, tzn. především na etnickém a jazykovém principu. S jakým potenciálem vstupují do této epochy Kašubové?

Počátek 19. stol. zastihuje Pomoří již téměř kompletně germanizované, jen s malým kašubským ostrůvkem na západě Gdaňského Pomoří a několika menšími lokalitami na Pomoří Slupském. Celé území tehdy spadalo do pruského záboru. Úředně bylo zprvu ještě povoleno hlásit se ke kašubské národnosti a jazyku a užívat jej ve věcech veřejných, protože tím byl oslaben živel polský. Jazyk a katolická víra byly tehdy v podstatě jedinými faktory udržení kašubského povědomí. Od poloviny století však vstupuje v platnost zákaz kašubského jazyka ve veřejném životě, byly zároveň zrušeny kašubské mše.

V době nejtěžšího útlaku jazyka se však rodí kašubské obrozenecké hnutí, představující základ budování novodobé identity. Podobně jako i u jiných novodobých národů bylo v podstatě dílem úzké skupiny intelektuálů, lze dokonce říci, že u jeho zrodu stál jediný člověk: Florian Ceynowa.

Hovoříme-li však o kašubském „obrození“ a rozvoji kolektivní identity, je třeba konstatovat, že – jak píše např. Gerard Labuda¹⁵ – Kašubové až na výjimky od počátku *włączali swój program odrodzenia narodowego do programu niepodległościowego narodu polskiego*,¹⁶ protože – řečeno prozvěnu slovy Brunona Synaka¹⁷ *nie byli wystarczająco silni ani też nie mieli dostatecznie rozbudzonej potrzeby, by rozbudować swą wspólnotę etniczną i kulturową do rangi autonomii politycznej i narodowej*.¹⁸

hnutí 19./20. st.

Zmiňovaný Florian Ceynowa (1817-1881), lékař, lékárník byl zapáleným propagátorem kašubského jazyka a kultury, a lze říci, že položil základy novodobého kulturního, jazykového a regionálně-etnického povědomí Kašubů. Lze jej také považovat za zakladatele kašubské literatury a mezi jeho zásluhy je třeba započítat první pokus o malou učebnici kašubštiny (*Xiqzeczka do Kaszebow*) jakož i založení prvního kašubského časopisu (*Skôrb kaszëbskostovjnskjé mové*).

Na činnost Floriana Ceynowy bezprostředně navazoval např. Hieronim Derdowski (1852-1902), autor kašubské hymny a nejpopulárnějšího kašubského románu *O Panu Czôrlínskim co do Pucka po secë jechôł*.

O něco později vzniká tzv. hnutí *Mladokašubské*. V souvislosti s ním je třeba zmínit alespoň osobnost Aleksandra Majkowského (1876-1938), lékaře, literáta a politika, zakladatele nejdůležitějšího kašubského časopisu *Gryf* a autora prvních *Dějín Kašubska* jakož i patrně nejlepšího literárního díla napsaného kašubsky *Zece i przigodë Remusa*.

Roku 1929 vzniká jiné hnutí, *Regionální sdružení Kašubů* (*Zrzeszenie regionalne Kaszubów*) s časopisem *Zrzesz Kaszebsko*. Mezi jeho vůdčí osobnosti náleželi Aleksander Labuda či Jan Trepczyk. A. Labuda (1902-1981), autor prvního *Kašubského slovníku* a *Zásad kašubského pravopisu*, patřil k těm nejradikálnějším zastáncům kašubské identity. Hlásal národní a jazykovou nezávislost, čímž si však získal mnohé nepřátele nejen mezi Poláky, ale také mezi samými Kašuby.

¹⁵ Labuda, Gerard: *Kaszubi i ich dzieje*. Gdaňsk: Oficyna Czac, 1996.

¹⁶ *zapojovali svůj program národního obrození do programu boje za nezávislost polského národa*

¹⁷ Synak, Brunon: *Kaszubska tożsamość, ciągłość i zmiana*. Gdaňsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 1998

¹⁸ *nebyli dostatečně silní a také neměli dostatečně konstituovanou potřebu povznést své etnické a kulturní společenství na úroveň politické a národní autonomie*

obd. meziváleč.

Činnost tohoto hnutí spadá již do období obnoveného polského státu, který přinesl lepší podmínky pro rozvíjení regionální kultury. Ani on však nebyl nakloněn myšlence odlišné kašubské identity. V období takzvané „sanace“ byli Kašubové dokonce propouštěni z úřadů státní správy.

V rámci krátké digrese je třeba konstatovat, že s obavami z národnostně-politické emancipace Kašubů do značné míry souvisí i fakt, že kašubština nebyla polskými jazykovědci považována za samostatný jazyk, ale pouze za velmi specifický dialekt polštiny (toto pojetí v podstatě přetrvává až do 90. let 20. století). Přesto však řada z nich uznává, že při takovémto přístupu je třeba polská nářečí rozdělit do dvou hlavních skupin, přičemž jedna bude tvořena kašubštinou a druhá všemi ostatními polskými dialekty.

2. sv. válka a PRL

Tvrdou ránu zasadila Kašubům 2. světová válka i období bezprostředně po ní. Když Němci připojili Pomoří k Říši, bylo spolu s mnoha Poláky zastřeleno také 15.000 Kašubů – většinou příslušníků inteligence, učitelů a kněží. Mnoho dalších se dostalo do koncentračního tábora Stutthof.

Podobný osud čekal Kašuby na konci války od Sovětů, kteří je považovali za „Germánce“. Během prvních tří poválečných let byli z Pomoří vysídleni všichni Němci a s nimi množství částečně germanizovaných Kašubů (včetně Kašubů Nadlebských – Slovinců; viz dále). Procento kašubských obyvatel se dále snížilo po zasedlení Pomoří repatrianty z tzv. východních *Kresů*.

Lze ovšem mluvit o štěstí, že Kašuby nepotkal osud jiných menšin (zejména Ukrajinců a Lemků), rozprášených po celém území Polska v rámci nechvalně proslulé asimilační *akce Visla*. Kašubské osídlení si zachovalo svůj kompaktní charakter na původním území, což přispělo k zachování jazyka i kultury.

Přestože situace veškerých menšin nebyla v období totalitní Polské lidové republiky snadná, v období tzv. „oblevy“ v roce 1956 se podařilo zaregistrovat *Kašubské sdružení (Zrzeszenie kaszubskie)*, kulturní organizaci, která pod názvem *Kašubsko-pomořské sdružení (Zrzeszenie kaszubsko-pomorskie, od roku 1964)* funguje dodnes. Jak uvádí B. Synak¹⁹, Sdružení *przejęło (...) na siebie rolę głównego reprezentanta interesów kaszubskich oraz ideologa ruchu kaszubsko-pomorskiego*.²⁰

b) Současnost kašubského kulturního a spolkového života (90. léta 20. století a počátek 21. století)

Příznivější podmínky pro regionální hnutí vznikly ovšem teprve po roce 1989. Hned po prvních svobodných volbách byla vytvořena *Sejmová komise pro otázky národnostních a etnických menšin* a také *Úřad pro otázky národnostních menšin* při Ministerstvu kultury. Zákonné normy i mezistátní dohody dnes zaručují menšinám mnohá práva a jejich ochrana je garantována ústavou²¹. V souvislosti s tím je také zaručeno, že veřejné školy umožní menšinám výuku jejich jazyka, dějin a kultury.

Tyto podmínky vedly ke značnému oživení kulturně-společenského života Kašubů v 90. letech minulého století. Hlavní organizací zůstává *Kašubsko-pomořské sdružení* se sídlem v Gdaňsku a základnou čítající 6.000 členů. Z jeho iniciativy bylo r. 1991 založeno státní *Kašubské všeobecné lyceum (Kaszubskie Liceum Ogólnokształcące)* v Brusech a r. 1996 *Kašubský ústav (Instytut Kaszubski)*, jako místo spolupráce odborníků z různých oblastí vědy. Vznikla však řada dalších organizací, jako *Turistické sdružení Kašubsko, Západokašubské muzeum* v Bytowě, *Muzeum středního Pomoří* ve Słupsku atd. Sluší se připomenout také emigrantský *Svaz Kašubů v Americe*.

V tomto období se mění i vztah polské veřejnosti – odborné i laické – ke kašubské otázce. Nová generace již vesměs neživí antagonismus přetrvávající z doby 2. světové války, naopak vnímá kašubský regionalismus pozitivně a zejména revalorizuje kašubštinu. Ta již nebývá ani polskými vědci považována za nářečí ale za plnoprávný jazyk. Jak uvidíme dále, kašubština se postupně prosazuje do různých sfér každodenního života.

Pokusme se nyní blíže rozebrat otázku kašubské identity.

II. Kašubové a jejich kolektivní identita

a) Některé důležité atributy kašubské identity

Regionální či etnická identita má různé atributy, kterými je udržována a oživována. Jejich škála může být poměrně široká, mezi nejčastějšími lze uvést společný (etnický) jazyk, společnou historii, kulturu či etnické

¹⁹ Synak, B., 1998

²⁰ *na sebe vzalo roli hlavního představitele kašubských zájmů a ideologa kašubsko-pomořského hnutí*

²¹ V čl. 35 Ústavy Polské republiky ze 2. 4. 1997 se píše: *1. Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury. 2. Mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzygnięciu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej.*

teritorium. Přitom, jak uvádí Leoš Šatava,²² není nutná reálná existence těchto prvků, stačí, pokud je dané společenství považuje za své „etnické“. Na základě žádného z těchto atributů však nelze apriorně usuzovat na stupeň etnicity dané skupiny. Zejména v poslední době se badatelé kloní k názoru, že nejdůležitější je subjektivní vědomí vlastní kolektivní identity, jehož nositeli jsou členové daného společenství.

etnonymum

Jedním z prvků kolektivní etnické či regionální identity je etnonymum, tj. název kterým daná skupina označuje sama sebe a kterým bývá označována zvenčí. Pokusme se zde tedy velmi stručně a s jistou měrou zjednodušení nastínit historii a rozsah etnonyma Kašubové a toponyma Kašubsko a zmínit se i o jiných názvech, které se této skupiny a oblasti dotýkají.

Název *Kašuby* je poprvé doložen v pol. 13. stol. na knížecí pečetí vládců Západního Pomoří Barnima I. Ten užil titul *Dux Slavorum et Cassubie (Kníže Slovanů a Kašubská)*. Není však zřejmé, zda šlo nejprve o název čistě geografický, od kterého bylo odvozeno etnonymum, či naopak. Nelze ani určit jeho prvotní rozsah, tedy zda šlo o označení celého Pomoří (resp. jeho obyvatel) nebo pouze o název konkrétního území a lokální skupiny.

V nejstarších pramenech je vůbec nakládáno s názvy těchto území a zejména pak jejich obyvatel velice volně. Záleží také na tom, jakého původu jsou studované zdroje. Často se tak setkáváme s označením *Vendové*, kterým byli označováni Slované usídlení ve střední Evropě a které bylo užíváno především v německých zemích.

S tímto názvem se setkáme i v souvislosti s obyvateli Pomoří. Zdá se však, že jeho význam byl širší, zatímco název *Kašubové* označoval již od 13. stol. slovanské obyvatelstvo Západního Pomoří a částečně také Pomoří Zaoderského, tj. některých oblastí Meklenburska. Z toho důvodu mnohé evropské královské a knížecí rody užívaly titul *Knížete kašubského a vendského*. Dánská královna dodnes používá mj. titul *Kněžna Vendů a Kašubů*. V podobném rozsahu jako označení *Kašubové* býval občas užíván také název *Veléti*.

Zajímavé je, že knížata Gdaňského Pomoří titulu *knížat kašubských* neužívala a Kašuby nazývala obyvatelé území západně od Gdaňsku, v oblasti Słupska a Sławna. Tento fakt podporuje teorii, že etnonymum *Kašubové* se nevztahovalo na obyvatelstvo celého Pomoří.

Samo označení *Pomoří (Pomořany, Pomerania, Pomorania) / Pomořané* přišlo patrně „zvenčí“ a pravděpodobně označovalo především geografické či politické území. Proto např. Gerard Labuda používá název *Pomoří/Pomořané* jako označení geograficko-politické a naproti tomu název *Kašuby/Kašubové* jako označení geograficko-etnické.

Dnes rozumíme označením *Pomoří* celý pás polských území u Baltského moře a *Pomořany* nazýváme veškeré jejich obyvatelstvo (včetně vysídlenců z tzv. východních Kresů). Naproti tomu název *Kašuby* se vztahuje k poměrně malému území na Gdaňském Pomoří, do značné míry dosud osídlenému autochtonní skupinou *Kašubů*.

Připomeňme zde ještě etnonymum (*Pomořští*) *Slovinci*. Jde o ne zcela šťastně užitý název, který rozšířil ruský etnograf Aleksander Hilferding. Týká se specifické etnické skupiny, žijící až do konce 2. světové války na baltském pobřeží v okolí jezer Łebsko a Gardno. Tato skupina byla blízce příbuzná s gdaňskými Kašuby, proto bývá také užíván název Nadlebsťi Kašubové. V poválečném období byli však již všichni její příslušníci částečně germanizováni a to byl i důvod pro jejich vysídlování.

etnické území

Jak bylo řečeno, pouze malá část Pomoří bývá dnes označována termínem Kašuby. Její vymezení ovšem kolísá v závislosti na přihlédnutí k hledisku historickému, jazykovému aj. Zhruba lze říci, že dnešní Kašuby se rozkládají v západní části Gdaňského Pomoří a jsou ohraničeny ze severu Baltským mořem, na východě zátokou Puckou a Gdaňskou, střední a jižní Kašuby jsou tvořeny tzv. Kašubským pojezeřím či Kašubským Švýcarskem, které dosahuje až k Tucholským Borům.

Po administrativní reformě z r. 1999 se celé území Kašub dostalo do správy Pomořského vojvodství. I proto se ozývají hlasy, volající po změně názvu na vojvodství Kašubsko-pomořské

Z největších měst na tomto území lze pět nazvat kašubskými, protože naprostá většina jejich obyvatel se považuje za Kašuby. Jsou to Kartuzy, Żukowo, Puck, Władysławowo a Jastarnia. V dalších čtyřech žije 50% Kašubů – w Kościerzyně, Rumie, Redie i Wejherowu. Zbytek kašubských obyvatel žije především na vsi. Mimo kašubskou jazykovou a etnickou hranici leží tako Trojměstí, tj. Sopot, Gdyně a Gdaňsk, kde výrazný příliv polských kolonizátorů zatlačil kašubské obyvatelstvo do menšiny. Přesto bývají tato města z historického pohledu považována za kašubská a Gdaňsk hraje roli kašubského hlavního města, respektive jejich kulturního centra a sídla nejdůležitějších kašubských institucí.

jazyk

²² ŠATAVA, Leoš: Jazyk a identita etnických menšin - Možnosti zachování a revitalizace. Praha: Cargo, 2001. ŠATAVA, Leoš: K problematice atributů etnické identity a územní příslušnosti. In: Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica, Studia ethnographica VI. Praha: Universita Karlova, 1990.

Kašubština bezesporu patří k hlavním činitelům uchování a rozvoje kašubské identity. Hrála rozhodující roli v počátcích regionálně-etnického obrození a dodnes představuje pro většinu přesvědčených Kašubů lidově řečeno „rodinné stříbro“.

Nesmírně důležitý je ovšem fakt, že se kašubštině v 90. letech 20. století dostalo uznání a záruk jakožto regionálnímu jazyku. Jazyk se vyučuje v několika základních školách a ve dvou školách středních, lektorát kašubštiny a také letní jazyková škola je organizována *Gdaňskou univerzitou*, kde byla dokonce otevřena specializace kašubistika. Existují i kursy pro učitele-regionalisty, činnost vyvíjí také *Kašubská lidová univerzita (Kaszubski Uniwersytet Ludowy)* ve Wieszyci. Byly vydány učebnice kašubštiny s homologací Ministerstva školství a také kašubský slabikář.

Významný pro udržení a šíření jazyka je bezesporu také fakt, že kašubština vstoupila do sdělovacích prostředků. Kašubská sdružení vydávají mj. měsíčník *Pomerania* či týdeník *Norda*, byl zřízen internetový katalog *Kaszuby*. Vysílání v kašubštině lze vyslechnout na Polském rozhlasu Gdaňsk (pořad *Na bôtach ě w borach* a *Małe ojczyzny*) či v Polské televizi (pořad *Rodnô zemia*, jazykový kurs *Gôdômë po kaszëbsku* a *Magazyn kociewski*).

Kašubština byla také zavedena v několika kostelech jako (občasný) liturgický jazyk. Některé obce se dokonce rozhodly umístit na veřejná prostranství dvojjazyčné polsko-kašubské nápisy.

folklor a tradice

Duchovní i materiální kultura představuje další z důležitých charakteristik etnické skupiny a další z faktorů důležitých pro kolektivní identitu. Obecně ovšem musíme konstatovat, že je poměrně obtížné definovat specificky kašubský folklor a tradice, protože udržované zvyky mají většinou širší územní rozsah v rámci Pomoří a týkají se tedy i sousedních polských skupin. I přesto však hrají velkou roli ve vědomí skupinové příslušnosti Kašubů.

Patří sem zvyky svázané se svátky během roku, z nichž nejoriginálnější je zřejmě zvyk stínání káněte na sv. Jana, dále některé speciality kulinářské, některé typické hudební nástroje, ale také zaměstnání, která jsou považována za charakteristicky kašubská, tj. především rybolov. Velkou tradici má také výroba krajek, košíkářství, výroba jantarových šperků a keramika.

Patrně nejslavnějším kašubským zvykem je ale užívání šňupacího tabáku. To je zde hluboce zakořeněno, dle různých výzkumů ho šnupe celých 100.000 obyvatel Kašub! Užívání tabáku tvoří někde dokonce součást mše, šnupe nejprve kněz a po něm opakují rituál všichni muži. V době, kdy v Polsku platil zákaz výroby a prodeje šňupacího tabáku, začali Kašubové veřejně protestovat a obnovili jeho domácí výrobu.

S oblastí tradic je úzce svázán také autostereotyp a stereotyp, tzn. charakteristické vlastnosti připisované dané etnické skupině jednak jejími vlastními příslušníky a jednak lidmi „zvenku“. Obecně bývá Kašubům připisována pracovitost a dbalost o pořádek, dále šetrnost a důvtipnost. Typický je také hluboký vztah k rodné zemi. Kašubové jsou také považováni za velmi klidné povahy a je pravda, že si jen zřídka stěžují a málokdy vystupují ve veřejných protestech – jednou z výjimek je zmiňované bránění zvyku šňupání...

b) Kašubská identita na prahu 21. století

Jak bylo řečeno výše, atributů regionální či etnické identity může být poměrně velké množství. Mohli bychom v neposlední řadě zmínit kašubský znak, kterým je heraldický gryf (pták Noh) a který svými kořeny sahá až k vládnoucí pomořanské dynastii Gryfitů.

Bylo však již také řečeno, že o tom, do jaké míry je konstituována kolektivní identita a jak autonomní z hlediska národnostního je daná etnická skupina, rozhoduje především povědomí jejích obyvatel. Jaká je tedy úroveň etnicity Kašubů, co lze říci o jejich autoidentifikaci?

kaš. regionalismus

Zopakujme, že Kašubové jsou jednou z nejvýraznějších autochtonních regionálních skupin na území Polska, která se může odvolávat ke svému specifickému jazyku i státnosti (mám zde na mysli historicky konstituovaný a alespoň po určitou dobu fakticky nezávislý státní útvar Pomoří). Hovořili jsme zde o silném vztahu k rodné zemi jako o jedné z charakteristik kašubské regionální skupiny a také bohatý kulturní a spolkový život svědčí o tom, že kontinuita určité kolektivní identity je zde velmi živá.

Na druhou stranu jsme však zmiňovali fakt, že Kašubové až na výjimky od počátku chápali své obrození jako součást procesu emancipace polského národa. I dnes jsou jejich snahy a požadavky poněkud zatlačovány mimo pozornost polské veřejnosti „hlasitějšími“ regionálními skupinami, zejména Slezany. O tom svědčí i namátkový průzkum, který jsem uskutečnil mezi mladou generací obyvatel některých čistě polských regionů. Ti zpravidla vnímají Kašuby i jejich regionální specifika pozitivně a v žádném případě je nepovažují za fanatické regionalisty, nacionalisty, tím méně separatisty.

Skutečně, veškeré snahy kašubských hnutí a spolků šly zpravidla cestou kulturní a jazykové obrody a nesměřovaly k formulaci otevřeně emancipačních či autonomistických cílů. Až na výjimky – viz zmiňovaný Aleksander Labuda – také radikální myšlenky nenacházejí na Kašubách živnou půdu. Přesto však udržení kašubských tradic považuje velká část obyvatel za důležité. Kašubštinu podle různých výzkumů ovládá zhruba 300.000 obyvatel tohoto území, kašubskou identitu má však podle některých odhadů až půl milionu osob.

dvojitá identita

Brunon Synak, již dříve citovaný sociolog a předseda Kašubsko-pomořského spolku, v návaznosti na jiné badatele konstatuje u velké části autochtonních obyvatel Kašubsku jakousi *dvojitou identitu*. Jednak se ztotožňují se svou regionální skupinou a s kašubskou zemí, jednak též s polským národem a Polskem. V rovině etnicity se tedy do značné míry prolíná vědomí příslušnosti k „malé“ a „velké“ vlasti.

Takové pojetí kolektivní identity je především důsledkem nastíněného dějinného vývoje, během kterého se pomořský stát stal na dlouhou dobu součástí Polska. Sbližování slovanských obyvatel, usnadněné blízkostí jazykovou i kulturní, bylo navíc posíleno postupující germanizací. A připomeňme, že v době konstituování novodobých národů byli Kašubové příliš málo početní a kulturně slabí na to, aby dokázali završit svou etnogenezi. 20. století s sebou přineslo ne-li přímo potlačování regionalismů, tedy alespoň jejich útlum.

Dovolím si zde krátkou odbočku: V evropském kontextu je situace Kašubů srovnatelná s dalšími regionálně-etnickými skupinami, jejichž etnogeneze nebyla dovršena a které žijí v silných centralizovaných státech. Modelovým příkladem mohou být etničtí Provensálci, na které lze plně aplikovat Synakův termín dvojitá identity. Ve většině případů totiž jejich vědomí kolektivní identity sestává z pocitu příslušnosti k regionální skupině a kraji Provence na straně jedné a příslušnosti k francouzskému národu a Francii na straně druhé.

Vraťme se však ke kašubské otázce a pokusme se shrnout, co vyplývá z výše řečeného.

Závěr

Lze říci, že Kašubové jsou výraznou regionálně-kulturní autochtonní skupinou, jejíž specifika vyplývají z její historie a jsou udržována zachováváním tradičních hodnot. Jde však o společenství, které dosud nerealizovalo potřebu své národnostní autoidentifikace.

Etnicita i v širším slova smyslu kolektivní identita je kategorií proměnnou v čase. V současné době jsme na Kašubách svědky jejího prudkého vývoje, je však těžké odhadnout, kudy se bude dále ubírat.

My, pozorovatelé „zvenčí“, můžeme tento proces pouze zaznamenávat, případně umožnit Kašubům, aby jejich věc vstoupila v obecné povědomí – jak se o to snaží i naše dnešní konference. Budoucnost „kaszëbizny“ však leží pouze v rukou, resp. spíše v srdcích a ústech samotných Kašubů.

Děkuji Vám za pozornost.

Výběr z bibliografie:

BOLDUAN: *Nowy bedeker kaszubski*. Gdaňsk: Polnord - wydawnictwo Oskar, 1997.

LABUDA, Gerard: *Kaszubi i ich dzieje*. Gdaňsk: Oficyna Czee, 1996.

Language and Nation (Material from a symposium edited by Wladyslaw MIODUNKA). Warszawa/Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe (Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego DCCCX, Prace polonijne, zeszyt 11), 1987.

LOZOWIUK, Petr: *K problematice „etnické indiference“*. In: Český lid, č. 84/1997. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1997.

OLBRACHT-PRODZYŃSKI, Cezary: *Kaszubi, Serbołużyczanie, Łemkowie. Próba porównania etnicznych grup regionalnych*. In: Między Odrą i Dnieprem - wyznania i narody, pod redakcją Tadeusza Stegnera. Gdaňsk: Wydawnictwo uniwersytetu Gdańskiego, 1997.

OLBRACHT-PRONDZYŃSKI, Cezary: *Kaszubi w świetle badań socjologicznych*. In: Badania kaszuboznawcze w XX wieku. Gdaňsk: Instytut Kaszubski, 2001.

SALZMANN, Zdeněk: *Jazyk, kultura a společnost* (Český lid - suplement, 83/1996). Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1997.

SYNAK, Brunon: *Kaszubska tożsamość, ciągłość i zmiana*. Gdaňsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 1998.

ŠATAVA, Leoš: *Jazyk a identita etnických menšin - Možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Cargo, 2001.

ŠATAVA, Leoš: *K problematice atributů etnické identity a územní příslušnosti*. In: Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica, Studia ethnographica VI. Praha: Universita Karlova, 1990.

ŠATAVA, Leoš: *Národnostní menšiny v Evropě*. Praha: Ivo Železný, 1994.

TOMASZEWSKI, Jerzy: *Mniejszości narodowe w Polsce w XX wieku*. Warszawa: Editions Spotkania, 1991.

Vybrané internetové stránky:

Kaszëbskô wëdowiédnô starna (*Kašubská informační strana*): www.kaszubia.com, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie (*Kašubsko-pomořské sdružení*): www.kaszubi.pl, Instytut Kaszubski (*Kašubský institut*): www.instytut-kaszubski.webpark.pl, Kaszëbskô czëtnica (*Kašubská čítárna*): www.czetnica.kaszubia.com, Uniwersytet Gdański (*Gdaňská univerzita*): www.univ.gda.pl/pl, Związek Kaszubów w Ameryce (*Svaz Kašubů v Americe*): www.ka-na.org

NOVINY

Z KAŠUBSKA

V sobotu 18. prosince byl zahájen zkušební provoz Rádía Kaszëbë. Toto nové kašubské médium vysílá ze studia ve Velké Vsi/Wiôldzi Wsë (Władysławowo) a v současné době svým signálem pokrývá většinu puckého, wejrowského a sever kartuzského okresu na frekvenci 98,9 FM a 92,3 FM. Podle dohody s Oblastní radou radiokomunikací a televize musí být aspoň deset procent programu v kašubském jazyce, v čemž může být zahrnuta i hudba. V nedaleké budoucnosti by však rádio chtělo dosáhnout až poloviny programu v kašubštině. Podle Tomaszë Žurocha-Piechowského, šéfa informačního oddělení rádía, si klade Rádio Kaszëbë za úkol přibližovat svým posluchačům dějiny, současné problémy i radosti Kašubů a ostatních obyvatel regionu. Již jsou přichystány lekce kašubštiny, rozhovory o literatuře a jazyce, ale i hospodářská témata. Pravidelné vysílání má být započato, až bude rádiu přiděleno číslo koncese.

(*Dziennik Bałtycki*, 24. 12.) vlak

Z CIZINY

Již pošesté se v hornoslezském Opolí konaly **Serbske dny**. Tentokrát již byl organizátorem nový spolek Pro Lusatia, který vznikl osamostatněním opolské pobočky Polsko-lužického spolku a jako takový byl v březnu 2005 přijat do Domowiny. Dny se konaly 18. a 19. listopadu 2004 v obvyklém sledu s hlavním tématem česko-lužických styků. Pilotní přednášku o vztazích Čechů a Lužických Srbů v letech 1914-45 proslovil Timo Meškank. Na vědeckém sympoziu přednášeli Mieczysław Balowski, Richard Bígl, Petr Kaleta, Timo Meškank, Piotr Pałys. Do třetice Timo Meškank četl ze svých básní a zároveň byly představeny překlady do češtiny a polštiny. Serbske dny nejsou záležitostí úzké elity, pilotní přednášku navštívilo na 150 posluchačů.

rč

-----literární příloha-----

Erotika v Lužici

Stejně jako je pro češtinu bohatstvím, když školou povinné děti užívají slova jako *vole* či *pohoda* a ne třeba *cool*, a pražští zločinci obohatili český jazyk svým argotem slovy jako je *šfára* či *chlupatý*, jak podivně pak znějí politická sousloví typu *petrifikace voleb* či *humanitární bombardování*. Jak potom naložit s jedním z lužickosrbských drbů (serbske blady), že *každý Srb mluví v posteli německy*? V posledním čase se objevují náznaky erotické literatury, jejímiž autory jsou Lubina Hajduk-Veljkovičowa, Madleňka Šotčic a Andreja Wałdźic. (Dvě překladové ukázky se objevily také v almanachu Wuhladko, jeden anonymní, druhý přeložila Róża Domaścyna.) Jde o velkou výzvu a pole neorané. Výrazivo je sporé. Loni jsem se setkal s jedním Srbem, se kterým jsme dali řeč na téma srbštiny v citové sféře a on se svěřil, že je velmi zamilovaný a nedovede si představit, že by své vyznání nevyslovil lužickosrbsky. Vzhledem k tomu, jak málo je z erotické literatury publikováno, zveřejňujeme tento malý příspěvek, který byl napsán jako ona *služba jazyku*. Nebo je to jen provokace? Nebo morální apel na pohříchu zhýralou mládež? Povídka se tak trochu veze na jedné z vln evropské tvorby. I když jde o mísení žánrů, připomenu film Pornografický vztah, kde ovšem pochopitelně nejde o pornografii. Extrémnějšími zástupci jsou díla jako Intimita či Pianistka nobelistky Elfriede Jelinkové. To už je ale dost i na svobodomyšlnou evropskou kulturu, třebaže vyvržená sexualita není samoučelná. Vystačíme si s označením *duševní pornografie*, který si propůjčují od jedné filoložky. Povídka není vhodná pro děti.

Radek Čermák

ŠOKOWANEJ NADRJE

Wot Joanny Krajewskeje

Inspirowane wot Lubiny Hajduk-Veljkovičoweje a Franciski Korjenkec

Skónčnje naléčo! To sej Lilly mysleše, hdyž sedžeše z tołstej knihu w parku. Lilly je 21-lětna studentka stawiznow a iršćiny. Je jara wjesoła a optimistiska holca, wupada kusk hippie, ale to hłownje dla jeje kulowatych nawoćow á la John Lennon, włosy ma najhuscšo do dweju wopuškow splečene, k tomu nosy dołhe pisane suknje. Prajmy raz – wona je hippie.

„Guess who?” – wuslyša nadobo prašenje a na swojimaj wóčkomaj začuwaše ćoplej ruce.

„Hmm, woćakńće wokomik... Wonja a přima so kaž wěsty jara šikwany hólca, do kotrehož sym smjerć zalubowana, a tón reka Jan.”

Loni bě Lilly Jana zetkała. Wona běše na narodninskej party pola swojeje přecelki była. Wonaj běštaj cyłu noc rejowałoj, bachtaloj, so smjałoj a so skónčnje samo košiloj.

„Što da tu činiš, Jano!?”

„Sym će z wokna widzał. Je tajke rjane wjedro, sym sej myslil, zo móžemoj džensa hišće k hatej jěć!”

„Jenož mój dwaj?”

„Haj!” – wotmołwi Jan, a při tym košeše Lillyjinu šiju.

Lilly a Jan měještaj swoje woblubowane městno, hdžež sej husto w lěcu dojedžeštaj. Tam běše lěs, luka, małki hačik, a k tomu čišina. Raj za ludži z města. Ptački fifolachu, ćopły wětřik duješe.

Lilly wotpočowaše na přikrywje, na sebi měješe jenož bikini a ćopłe pruhi slónca padachu na jeje čěło. Cuni wětřik piješe z njeje kapki potu a dótkaje so jara ľahodnje jeje somoćaneje kože. Jan hladaše na Lilly, a widžeše, zo lěze małki bruk mjez jeje nadromaj. Spytaše ľahodnje z wjerškomaj porstow zwěrjatko wzac, ale wone so runje na poče wobsuny.

>> Zbožowny bruk<< mysleše Jan, a při tym šuskny jemu myslička do hlówy, kak přijomnje by bylo, nětko tutej nadrje wokošić. Jan přilišći so pomałku k Lilly a rozwjaza nadrowc. Wona hižo njespaše, ale nochcyše Janowe rozbudženje mylic.

Wot pupka, pomałku horje, wokoši Jan kóždy centimeter jeje čěła. Začuwaše hižo, zo jeho muski staw stwjerdny. Ručež majkaše Lillyjinej nadrje, ma lóšt na nju. Ale wědžeše tež, zo ma Lilly rady, hdyž sej wón najprjedy kusk z njeje „hraje”.

Jan zesleče Lilly pomałku cholowčki, bližo so z košacymi kročačkami jeje žórtu. Rozdžěli z palcomaj jeje hańbowej ľaldže a najprjedy lizaše a košeše z jazykom a potom z cyłej hubu jeje ľoskotačku a jeje hlubinu. Lilly zaskiwli číše a zanuri swojej ruce do jeho polnych wlosow. Jan pytny hižo, zo by Lilly jeho rady přijimała. Pomałku, ale wěšće suwaše so do jeje wložneho klina. Lilly woćini woćce a pohlada z šibałym posměwkom na rjane mjezwočo swojeho hólca.

– „Jara će lubuju, Jano!” To prajo, přewostaji so jemu dospoľnje. Jeju horcej čěle pócnjetej so rytmisce přibližować a wotstorkować. Jeje nochće zakľója so do jeho wot slónca bruneho chribjeta. W tutym wokomiku kusnje Jan ju luboznje do šije a wona wozbožena zakřiči. Bjez toho, zo by so wot jeje čěła džělił, so wón ľahodnje z kóždym milimetrom jeje mjehkeje kože zjednoći. Lilly začuwa jeho horcy a spēšny dych najprjedy na swojej hrudzi a potom při wuchu. Po chwili padnje pódla njeje na mjehki přestrjenc zelenych trawickow a zatľóci bruka, kiž je wšitko wobkedžbował.

Ležeštaj tak dlěje hać běrtlk hodžiny. Lilly pomałku stany a džěše so kupać, běše přepočena, a čuješe w sebi symjo z Janoweho wupława.

Njedawa ničo ľěpše hać kupanje w haće po přepławjacym wjeršku.

„Ja tež du!!!!!” – Jan zawoła.

Jako so Lilly nawróci, ležeše Jan zaso na přikrywje. >>Zawěšće drěma<<, mysleše Lilly. Wona lehny so pódla njeho a započa jeho hrudž a ruce majkać, přińdže ľahodnje k pupkej a dale dele po bjedru k noze. Wobkedžbowaše, kak so jeho čilak kusk hiba, a to přeco woznamjenješe, zo njeje Jan jeje dalšim lubosćinskim žorćikowanjam wotchileny.

„Sym na Tebje čakał” – praješe Jan.

„Woprawdže? A nětko sym tu, što móžu za knjeza činić?”

Jan mjelčeše, lehny so jenož na chribjet, a Lilly wza jeho čilak do ruki a započa jón něžnje masać, njezabywajo tež na muda. Jan započa wótrišo dychać, štož wuskutkowa, zo bě Lilly runje tak rozbudžena kaž jeje lubowany. Wona započa jeho cympl cycać. Po chwili sydney so z rozprětymaj nohomaj na Jana a jeho penis běše zaso w njeje. Wón majkaše čućiweje jeje nadrje. Najprjedy hibaštaj so jara pomałku, lóštnje začuwajo swojeje čěle. Jeju rozplómjenjeneje čěle eksploděrowaštej w lubosćinskim znošowanju.

Wobaj sej mućnaj, ale zbožownaj, wusnyštaj. Chłódný wětřik jeju nahej čěle z hlubokeho spara wubudzi. Směrki hižo padachu. Wonaj wšitko spakowaštaj, zadžeržo so při tym kaž džěšći: směještaj so, běhaštaj wokoło, honještaj so.

Dojeducy do města, wobaj mjelčeštaj. Jeju zbožo wosta daloko w čišinje přirody nad hatom. Jan a Lilly wědžeštaj derje, zo přińdu tajke wulkotne chwile, hdyž móžetaj hromadže być, zřědka. Jan měješe žonu, Lilly manželskeho. Jeju žiwjeni běštej zbožownej, ale přeco něšto falowaše. Wobaj mysleštaj, zo běštaj tutón falowacy element pola teho drugeho namakaloj. Jimaj dosahaše, wšitko činić, zo byštaj so zaso zetkać a so w lubosćinskich nazhonjenja zhubić móhloj.